

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Tanító - és Óvóképző Kar, Neveléstudományi
Tanszék, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar,
Pszichopedagógiai Tanszék

A pszichopedagógia fejlődése a gyógypedagógiai tevékenységek rendszerében*

Rózsáné Czigány Enikő, Vargáné Molnár Márta

czeniko@t-online.hu, marta.molnar@barczy.elte.hu

ABSZTRAKT

Az 1970-es évek elején a gyógypedagógia felé egyre sürgetőbbé vált az elvárás, hogy a gyermekvédelem, az egészségügy és a közoktatás területére ne csupán a problémakezelésben, hanem a megelőzésben és utógondozásban is jártas szakembereket képezzenek. Az 1973-ban alapított pszichopedagógia szak ezen elvárásoknak eleget téve több képzési reformot és szemléletváltozást követően a nehezen nevelhető gyermekek és fiatalok esetében a megelőző és a segítő-irányító nevelésre, míg az inadaptált fiatalok és felnőttek esetében a gyógyító nevelésre fókuszált. Ezekben belül is elsősorban a diagnosztizáló, korrekciós, foglalkoztató, reszocializáló és gondozó tevékenységekre készített fel. Az utóbbi évtized folyamatos változásokat, bővüléseket hozott a pszichopedagógiai tevékenységek tekintetében, s fejlődésének, profiljának körülírtsága, meghatározottsága még le nem zárt fejlődési kérdés.

Kulcsszavak: pszichopedagógia, gyógypedagógiai tevékenység, képzésfejlődés

*Tanulmányunkat a Pszichopedagógiai Tanszéken jelenleg fellelhető dokumentumok elemzése alapján készítettük.

ABSTRACT

Developmental process of psychopedagogical practice in special education

By the beginning of the 1970s the need for qualified specialists proficient not only in problem-handling but also in prevention and rehabilitation within the fields of child protection, healthcare and education had become urgent. Complying with these requirements, the psychopedagogy programme at the College Bárczi Gusztáv of Special Education founded in 1973, after several training reforms and changes in approaches, focused on the preventive and supported-mentored education of children and youngsters with behavioral and emotional problems and on the „remedial education” of young adults. It primarily prepared candidates for the practice of special diagnosis, correction, resocialization and care within these fields. The past decade has brought continuous changes and expansion in terms of psychopedagogical practice, and the developmental and profile-defining process of this field of special education has not come to an end yet and still has future potentials.

Keywords: psychopedagogy, practice in special education, development of professional training

A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola felé az 1968-as nevelőtanár szak alapítását megelőző 30-40 évben a hazai gyógypedagógia több neves képviselője is jelezte, hogy a nehezen nevelhető, családi háttér nélkül élő, hátrányos helyzetű, veszélyeztetett és krónikus beteg gyermekekkel kapcsolatosan gyakran kértek tanácsot gyógypedagógustól, de speciálisan az ő pedagógiájukkal egyik szak sem foglalkozott. (VOLENTICS 1996a) Az 1968/69-es tanévtől induló nevelőtanári képzésen a művelődésügyi miniszter 61517/1968. XII. számú utasítása alapján felsőfokú végzettséggel rendelkező pedagógusok vehettek részt. Az újonnan induló képzésbe beléphettek továbbá mindazok, akiket nevelőotthonban/nevelőintézetben tanárként, valamint közép- vagy felsőfokú óvónői képesítéssel nevelőként alkalmaztak. A kiegészítő két éves képzés nevelőotthoni tanári képesítést nyújtott. A nevelőtanár szak azonban - mint nevében is rejlik - a korábban felmerült igényeknek csupán egy részét fedte le. (VOLENTICS 1996a)

A krónikus betegségek emelkedő száma, valamint a társadalmi változások, a családokból fakadó ártó tényezők, a szülők munkavégzése miatt kontroll nélkül maradó, a züllés veszélyének is kitett, céltalanul lödörgő gyermekek és fiatalok újabb és újabb elvárásokat fogalmaztak meg a gyógypedagógiával szemben. (VOLENTICS 1996a) Egyre sürgetőbben jelentkezett a társadalmi igény egy, a megelőzésre ill. a gondozásra, utógondozásra alkalmas szakember iránt, amelyet nemzetközi dokumentumok is alátámasztottak, így „az az ENSZ határozat, amely kimondja, hogy a fizikailag, értelmileg vagy szociálisan hátrányban lévő (károsodott) gyermekeknek meg kell kapniok, azt a speciális bánásmódot (kezelés), nevelést és gondozást, amelyet állapotuk vagy helyzetük szükségessé tesz.” (ELŐTERJESZTÉS 1973: 2)

Mindezek az új szak bevezetése mellett rögtön annak továbbfejlesztési lehetőségét is felvetették, a Pedagógiai Társaság Gyermek- és Ifjúságvédelmi Szekciójának 1972. áprilisi ülésén több hozzászólás is elhangzott, melyek megfogalmazták, hogy ne csupán a nevelőotthoni nevelésre, hanem a gyermekvédelem és a prevenció területére is irányuljon a szakemberképzés. Az előterjesztés a **pszichopedagógiai szak** elnevezésre is javaslatot tett. Mivel ebben az időszakban a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán kétszakos képzés folyt - amelyben az oligofrénpedagógia kötelező volt - így a pszichopedagógia szakos párosítást

fogalmazták meg. E képzéssel - amelynek szorgalmazói, később kidolgozói Illyés Gyuláné, Murányi-Kovács Endréné és Gordosné Szabó Anna voltak – nem csupán a gyógypedagógiai tevékenységet, hanem az elhelyezkedés körét is bővítették, a gyermekvédelmen kívül nevelési tanácsadókban, kórházak gyermekosztályain, gyermekklinikák gyermekideg- belgyógyászati osztályain lehetett elhelyezkedni. (VOLENTICS 2001) A pszichopedagógiai szemlélet gyors fejlődését jelzi Murányi-Kovács Endréné felismerése, mely szerint a hazai problémakezelő gyermekvédelemben a nevelőotthonoknak hiába deklarált célja a családi ill. primer közösségi funkciók vállalása, de „a nevelőotthoni életmód egyhangúsága, egyöntetősége és bezártsága, az uniformizált élet nem alkalmas a növendékek egyéni fiziológiai és pszichikus szükségleteinek kielégítésére”. (POZSÁRI, 2001: 49)

Az új szak képesítési követelményei az 1973-tól kiadott diplomák esetében a pszichopedagógiai szakon végzett gyógypedagógust a „különböző nevelőotthonokban, nevelőintézetekben, s az egyéb gyermek- és ifjúságvédelmi munkakörökben végzendő gyógyító-nevelést, valamint a gyógypedagógiai tanári hivatással összefüggő iskolán kívüli feladatok” ellátására vértette fel (GORDOSNÉ 2000: 344), s ezt bizonyítja az eredeti óra- és vizsgaterv, valamint az abban szereplő tárgyak tantárgyleírásai is. (ELŐTERJESZTÉS 1973) A pszichopedagógia tantárgyblokkon belül *Az inadaptálódott gyermekek diagnosztikája és terápiája*, valamint az *Inadaptálódott gyermekek pedagógiája* tárgyak között nincs a gyakorlatra felkészítő tartalmi egymásra épülés. Míg az első tantárgy elméleti felkészítést ad a gyermekpszichológiai, gyermek-ideggondozói és nevelési tanácsadói rendelőiben alkalmazott diagnosztikus és terápiás eljárásokra, a más szakemberekkel való együttműködésre és utal arra, hogy a pedagógiai eljárásokat az ő vizsgálataikra alapozva kell a kiképzett szakembereknek megválasztaniuk, addig az *Inadaptálódott gyermekek pedagógiája* tárgy a gyermekvédelemben alkalmazott pedagógiai feladatokra készít fel. A prevenciós gondolatot az inadaptáció folyamat jellege indokolta. (VOLENTICS 1996b)

Ezt követően a gyógypedagógiai tevékenység fejlődését a gyakorlatban dolgozó gyógypedagógusok gazdag tapasztalatai, az általuk kidolgozott módszerek is meghatározták s egy új, az ún. korrekciós szemléletet teremtték meg a pszichopedagógián belül. Ez a közoktatásban dolgozó tanítók, tanárok,

óvodapedagógusok érdeklődését is felkeltette, hiszen a mindennapokban az érintett gyermekek teljesítmény- és magatartászavarai komoly problémát jelentettek számukra. Az új szemlélet a képzésben a pszichopedagógiai tantárgyblokk bővülését jelentette, *A korrekciós oktatás* és *A viselkedészavarok korrekciós nevelése* tantárgyakkal dúsultak a tartalmak, az alsó és középfokú oktatási intézményekben dolgozó többségi pedagógusok számára posztgraduális képzési formában új programot dolgozott ki a Pszichopedagógiai Tanszék 1987-ben, melyet a következő tanévben el is indított, s melynek célja volt, hogy körülhatárolja a különböző (szociálpedagógiai, gyógypedagógiai) területek szakemberképzésének tartalmi elemeit. A korrekció tehát felerősítette a prevenciós személeletet és az erre való felkészülés gyakorlatát, így épült be a képzésbe a családgondozás is. Ha a korabeli képzési programokat elemezzük, akkor szembetűnik, hogy akkoriban nem vált szét az oktatási, a szociális és az egészségügyi dimenzió.

1988-ban Volentics Anna vezetésével a tanszék munkatársai kidolgoztak egy, a profiltisztítást célzó, „A pszichopedagógus képzést módosító tantervi irányelvei” tervezetet, mely azonban nem valósulhatott meg. Ebben ugyan már a szociális munka családgondozói, utógondozói tevékenységre való felkészítése nem szerepelt, (VOLENTICS 1988a) azonban a pszichopedagógus képzés korszerűsítését az 1992-es reformtanterv elkészítését megelőző időszakban újra kellett vizsgálni és mégis kísérletet tenni a szociális szakemberképzéstől (szociálpolitikus, szociális munkás, szociálpedagógus) való szétválasztásra. (VOLENTICS 1992, DOMSZKY 1995)

A pszichopedagógiai tevékenységen belül a diagnosztizáló, korrekciós, gondozó, foglalkoztató és reszocializáló pszichológiai és pedagógiai elemek maradtak meg, különböző szintereken, különböző hangsúlyokkal a nehezen nevelhetők és inadaptáltak csoportjára fókuszálva. (VOLENTICS 1988a) A beilleszkedési-, magatartási és tanulási zavart mutató, **nehezen nevelhető** gyermekek esetében a megelőzést és a segítő-irányító nevelést három alcsoportra osztották.

„A *korrigáló nevelés*: a szocializáció során kialakult hibák kijavítását, helyrehozását célozza. A gyakorlatban ez a beillesztés és visszaillesztés segítségét jelenti, vagyis az interperszonális kapcsolatok rendezését, az önértékelési zavarok

helyrehozását, én-erősítést, reális én-kép kialakítását, a megváltozott én elfogadását stb.” (VOLENTICS 1989: 33)

„A *kompenzáló nevelés* valamilyen tartós hiány csökkentésére, illetve pótlására irányuló tevékenység, preventív céllal. Ez a nevelőotthonok rehabilitációs tevékenységében az intézményes keretek között nehezen megoldható család pótló feladatokat a gyermek- és ifjúságvédő intézetek felkészítő nevelését, az organikus agyi károsodást szenvedett, s a pszichotikus gyermekekre és fiatalokra irányuló fejlesztő tevékenységet jelenti.” (VOLENTICS 1989: 33)

„A *támogató nevelés* az átmeneti problémák miatt nehezebb helyzetbe került családok, illetve gyermekek és fiatalok gyógyító-nevelése, mely gondozói és utónevelői tevékenységre oszlik. Gondozói feladatokat (amely általában a családi kapcsolatok rendezését, az interperszonális kapcsolatok javítását, tanulmányi segítségnyújtást, önértékelési problémák rendezését, szorongások, félelmek oldását jelenti) látnak el a nevelési tanácsadókban működő pszichopedagógusok, a GYIVI¹-k hivatásos pártfogói a védő-óvó intézkedések keretében és ugyancsak a GYIVI-kben működő nevelőszülői felügyelők. ... Utónevelői tevékenységet (mely az állami gondozás megszűnése utáni társadalmi beillesztést, életvezetéshez nyújtott segítségadást jelenti) az állami gondozottak nevelőotthonaiban működő utógondozók látnak el.” (VOLENTICS 1989: 34)

Ezek a tevékenységformák élesen nem határolódnak el egymástól, alkalmazásuk az elsődleges probléma jellegére fókuszál.

Az *inadaptált gyermekek és fiatalok* gyógyító nevelése szintén három tevékenységformában valósult meg.

„A *reszocializáció* során a fő feladat a hibás, primer szocializáció kijavítása, a tanulásban elmulasztottak pótlása, a normális életrendhez szoktatás, rendszeres munkavégzési készség kialakítása, a motivációs struktúra átprogramozása, s pozitív távlatok nyújtása.” (VOLENTICS 1989: 34)

„A reszocializációt kiegészítő nevelési tevékenység az *utógondozás (pártfogás)*, amelynek célja a reszocializáció eredményeinek megtartása, valamint a szabadulás

1 Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet

utáni rehabilitáció. Feladata: munkahelyválasztás, lakáslehetőség biztosítása, életvezetéshez nyújtott segítség.” (VOLENTICS 1989: 35)

„Az *átnevelés* alapfeladata a gyermekek és fiatalok szomatikus állapotának rendezése, a pszichés traumák feldolgoztatása, az én erősítése, reális önértékelés kialakítása, a normaképzés zavarainak megállapítása, kijavítása.” (VOLENTICS 1989: 35)

Az alábbi táblázat a pszichopedagógiai tevékenységek színtereit, ill. a hozzájuk rendelt munkaköröket ismerteti.

TÁBLÁZAT HELYE

A táblázatból látható, hogy a képzésben már ekkor megjelent a kórházak koraszülött és csecsemő osztályain végzett korai fejlesztő munka is.

Bár csupán az 1992-es reformtantervben fogalmazódott meg, de már a kezdetektől jelen voltak az egyes színtereken végzett tanári és terápiás jellegű pszichopedagógiai tevékenységek. A tanterv létrejöttével azonban körülírtan és specializáltan jelent meg a szakos képzésben e két szakirányú tanár és terapeuta képzés. Míg az óra- és vizsgatantervben, tematikákban olyan tantárgyak és tartalmak, valamint gyakorlati színterek szerepelnek, amelyek a közoktatás területére is alkalmassá tették a pszichopedagógusokat, addig a kapcsolódó képesítési feltételek ennek jogosultságát nem jelezték. A pszichopedagógia szakon végzett gyógypedagógusok a különböző bio-pszicho-szociális ártalmak következtében létrejövő személyiségfejlődésbeli zavarokat mutató gyermek- és fiatalok népességcsoport gyógypedagógiai gondozására váltak jogosulttá, különös tekintettel a teljesítmény- és beilleszkedési zavarokkal küzdő gyermekek és fiatalok ellátására. Tevékenységének középpontjában elsősorban a nevelés, oktatás, fejlesztés, speciális prevenció és terápia, segítség és tanácsadás állt. Elhelyezkedési színtereik jellemzően a bentlakásos gyermekvédelmi intézmények különböző típusai és az egészségügy intézmények voltak. (GORDOSNÉ 2000) Ezt a hiányt pótolta az 1998-ban megfogalmazott képesítési követelmény, melyben bár a tanár és terapeuta képzés színterei jórészt azonosak voltak, a tevékenységi körök szétváltak. (GORDOSNÉ 2000)

Mindamellett, hogy kezdetektől a képzés és ezáltal a tevékenység fejlesztésére számos kísérlet irányult, ebben az időszakban párhuzamosan a gyógypedagógiai kutatások történetében először olyan kutatási célt fogalmazott meg a Főiskola számos hazai és nemzetközi intézménnyel közösen a Korrekciós nevelés c. kutatásában, mely esetében egy közoktatási probléma megoldásához a gyógypedagógia eszközeivel juthatnak el. A Pszichopedagógiai Tanszék a figyelemzavarral küzdő, második osztályos gyermekek komplex fejlesztése témakörben kapcsolódott a kutatáshoz. Egy olyan, addig a hazai oktatásban nem alkalmazott modell kidolgozása és gyakorlatban történő kipróbálása volt a cél, amely iskolai helyzetben történik, a tanító, a fejlesztő pedagógus és a szülő (nevelőszülő) együttműködésére építve. A kutatás hozadéka, hogy összegyűjtötte a hazai nevelési tanácsadók sokféle diagnosztikai gyakorlatát. Új, a pedagógusok által használható játékos képességfejlesztő programokat dolgozott ki, valamint a pedagógiai egyéni fejlesztési tervek készítéséhez szempontsort alkotott. (VOLENTICS 1988b) A tanszék ezen tudástartamokat közvetlenül a pszichopedagógus képzésbe is beépítette. A korrekciós kutatásban szerzett tapasztalatokat, kidolgozott módszereket a gyermekvédelem területére is adaptálta Volentics Anna reszocializációs tematikájú kandidátusi kutatásán keresztül. A kutatás eredményeképpen megfogalmazódott egy preventív és egy már egyéniesített reszocializációs metodika, mely egyrészt az alsó fokú tanulmányokat, másrészt a már bűncselekményt elkövetett fiatalok intézményes belső iskolai oktatását is érintette. (VOLENTICS 1996c) A kutatás oktatásra is ható hozadékának prevenciós tartalmai a *Korrekciós nevelés* tárgyban, míg a reszocializáció folyamatában alkalmazandó ismeretek a *Kriminálpszichológia*, *Kriminálpedagógia* és terápiás jellegű specializációs kurzusokban jelentek meg. A tanszéki és főiskolai, később nemzetközi kutatások nemcsak az alapképzést, hanem a közoktatás megújítását, ezen keresztül a pszichopedagógusok kompetenciájának és tevékenységeiknek megismertetését is megcélózták. Ezt segítették a kutatási eredményeként akkreditált továbbképzések, tanfolyamok, valamint a PHARE Program keretében zajló *Halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok képzőinek továbbképzése* is, amelyben az oktatott tizenegy témakörhöz képzési anyagok is készültek. Egy FEFA kutatási pályázaton belül az iskolát megelőző nevelést célzó, integrált óvodai nevelés témakörben is született egy óvodai integrációs program, amelyet az 1993. LXXIX. törvény a közoktatásról megjelenéséig kísérleti

programként, majd azt követően helyi programként vezettek be az ország több óvodájában a pszichomotoros és szociális képességek fejlesztésére helyezve a hangsúlyt. (RÓZSÁNÉ–CSIKY 1998)

A gyógypedagógián belül ekkorra már hosszú ideje megfogalmazódott az igény az egyetemi szintű képzésre, de jogszabályi szinten azonban csak 2000-ben valósulhatott meg (168/2000.(IX.29.) Korm. rendelet). E képzésben a már főiskolai szintű gyógypedagógiai diplomával rendelkezők vehettek részt, amelyben az adott szakok átfogó szakterületi ismeretein belül a pszichopedagógia tevékenységeihez kapcsolódó kurzusok bővítették a képzésben résztvevők *Viselkedészavarok - társadalmi változások, Segítő rendszerek - gyermekvédelmi modellek, Addiktológia* tárgyú ismereteit. Ezzel párhuzamosan a főiskolai szintű képzés a pszichopedagógiai tevékenység körébe tartozó népességcsoportot ismét kibővítette a felnőttekkel. Ennek oka a - különösen a pszichiátria világában - pszichopedagógusok szakmai munkája iránti igény. Az Európai Felsőoktatási Térség trendjeivel és irányelveivel összhangban - a 2000-es évek első felében számos előkészítő folyamatot követően - a magyar felsőoktatás átalakításával 2006-tól a gyógypedagógus-képzés is átállt a többciklusú, Bologna-rendszerű alap- és mesterszintű képzésre. Korábban a főiskolai szintű gyógypedagógusképzésben a választható szakok populáció-specifikusak voltak, míg a szakirányok (tanár-terapeuta) tevékenység-specifikussá váltak. (*A gyógypedagógus képzés képesítési feltételei* 1992) A kétciklusú képzéssel viszont a gyógypedagógia (Special Needs Education) vált szakká, s ezen belül az egyes szakirányok népesség-specifikusan határozódtak meg. Így a pszichopedagógiai szakirány (Special Needs Educator and Therapist - Behaviour Disorders) önmeghatározásában a beilleszkedési, viselkedés- és vagy teljesítményszavarokat mutató, nehezen nevelhető, inadaptált személyiségzavarokkal küzdő gyermekekkel, fiatalokkal, felnőttekkel való foglalkozásra készít fel. (15/2006 OM rendelet) A Bologna-rendszerű felsőoktatást bevezető országokban a pszichopedagógia szakiránnyal megegyező képzés nem ismert, ugyanakkor a speciális tudástartalmak részlegesen, modulárisan egyezők léteznek. Így a pszichopedagógia szakirányos gyógypedagógus hallgatók számára is lehetővé vált a nemzetközi képzési tartalmakba való bekapcsolódás (pl.: ERASMUS hallgatói mobilitás keretén belül). A Bologna-rendszerű képzés gyors bevezetése következtében a nagy átalakító munkák ellenére - feltételezhetően a már

régi típusú diplomával rendelkező gyógypedagógusok érdekeit is szem előtt tartva - a két képzési szint élesen nem differenciálódott. Ez a feladat a többi szakterülettel is egyeztetve a közeljövőben tisztázásra vár. Mindezen problémák hátterét kereste mind a mai napig időszerű gondolataival a pszichopedagógiai tevékenység alakítását jellemzően meghatározó Volentics Anna a 2000-ben írt képzésfejlesztési elképzeléseiben, amelyben a pszichopedagógia szakra vonatkozóan az értékelési dimenziók mintegy SWOT analízis mentén kerültek összefoglalásra. Az erősségekhez sorolta a szerző a képzés szemléletformáló erejét, interdiszciplináris jellegét, valamint a módszerdogmatika kerülését. Továbbá a szak iránti magas keresletet, s az akkoriban működő ún. kihelyezett tanszéki csoportok működését. Ugyanakkor már több mint egy évtizeddel ezelőtt felveti gyengeségként az egyes szakterületek módszertani kidolgozottságának egyenetlenségét, s az egyes színterek közötti korlátozott párbeszédet, valamint a szűkös magyar nyelven elérhető szakirodalmat. Lehetőségként kerül ugyanakkor említésre a pedagógusok speciális tudástartalmakkal való felvértezése, ennek kutatása, módszertárak kidolgozása. Veszélynek tekintette a problémakezelési keretek kialakulásának hiátusait, valamint a tárcaközi koordináció hiányát. Már ebben az időszakban problematikus volt a magas hallgatói létszám, amely leírtan a gyakorlati képzés nehezítettségét is magával vonzotta, s mely potenciálisan a tanszék gyógypedagógiai tevékenységre gyakorolt fejlesztési lehetőségeinek elmaradását jelentheti a szerző feltételezésében. (VOLENTICS 2000)

Mindezen gondolatokat azonban a jelenleg alakuló képzésfejlesztési folyamatok is szem előtt tartják. A gyógypedagógiai tevékenység fejlődését a pszichopedagógiában külföldi modellek, fejlődési tendenciák korlátozottan befolyásolták (elsősorban német és francia nyelvterületekről). A tudomány és a gyakorlat fejlődésének, valamint az információ alapú társadalmi-szakmai berendezkedésnek és a jó értelemben vett „elnemzetköziesedésnek” köszönhetően a szakterület fejlődése a jövőben is új utakat járhat be. Látható, hogy a pszichopedagógia létjogosultsága, társadalmi igénye megszületésétől fogva megkérdőjelezhetetlen. Ugyanakkor majdnem a létrejöttével párhuzamos időktől fogva számos szakmai hiátus is felhalmozódott, amelyre választ kívánt adni, s mely mellett a szakterületek közötti átfedések (pl.: szociális szféra) mindenkor elhatárolódásának nehézségét is fel kellett vállalnia. A rendkívül gyorsan fejlődő, a szakterületet is érintő kutatási eredmények és az arra épülő gyógypedagógiai

tevékenységek végképp önmeghatározásra készítetik a pszichopedagógiai képzést. Azonban éppen a szakmai komplexitás, helyenként túltelítődöttség jelensége sugallja, hogy a pszichopedagógiának akár gyermekei is születhetnek (lsd. kórházpedagógia évtizedek óta őrlődő sorsa). A folytonosság és a hagyomány megőrzése mindig is erős eleme volt a gyógypedagógiának, ugyanakkor ez megfér az evidencia alapú, korszerű szakmai gondolkodást és praxist jelentő tevékenységek elengedhetetlen térfelértése mellett.

Irodalomjegyzék:

DOMSZKY A. (1995): *Kik azok a pszichopedagógusok?* In: Család, gyermek, ifjúság, 4. évf. 3-4. sz., 14-18.

ELŐTERJESZTÉS a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán működő levelező Nevelőotthoni Tanár-szak nappali tagozatú szakká fejlesztésére (1973) In: Tanszéki Dokumentumtár

GORDOSNÉ DR. SZABÓ A. (2000): *A magyar gyógypedagógus-képzés története, 100 éves a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola*, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest

POZSÁRI I. (2001): *Gyermek- és ifjúságvédelem Szöveggyűjtemény* In: Nyíregyházi Főiskola Képzési és Továbbképzési Intézet 49.

RÓZSÁNÉ CZIGÁNY E. – CSIKY E. (1998): *Egy bölcsődei és óvodai integrációs modell* In: Óvodavezetők kézikönyve, Okker 7. kötet, 49-60.

VOLENTICS A. (1988a): *Pszichopedagógusok – pályatükör* In: Tanszéki Dokumentumtár

VOLENTICS A. (1988b): Figyelemzavarral küzdő második osztályos gyermekek komplex fejlesztése In: Mesterházi Zs.: *A korrekciós nevelés átfogó tudományos megalapozása 1988. január 1-től 1990. december 31-ig.* In: Tanszéki Dokumentumtár

VOLENTICS A. (1989): *Ismeretek a pszichopedagógia köréből*, Kézirat, Tankönyvkiadó, Budapest

VOLENTICS A. (1992): *A pszichopedagógus képzés korszerűsítése* In: Tanszéki Dokumentumtár

VOLENTICS A. (1996a): *Dr. Murányi-Kovács Endréné tiszteletére*, BGGYTF, Budapest

VOLENTICS A. (1996b): *A reformbizottság számára készített összeállítás a pszichopedagógiáról* In: Tanszéki Dokumentumtár

VOLENTICS A. (1996c): *Gyermekvédelem és reszocializáció* Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest

VOLENTICS A. (2000): *Képzésfejlesztési elképzelések a pszichopedagógia szokról* (Belső anyag Dr. Mesterházi Zsuzsa Kari Főigazgató részére, 1. sz. melléklet) In: Tanszéki Dokumentumtár

VOLENTICS A. (2001): *Pszichopedagógia* In: Mesterházi Zs. (szerk.): *Gyógypedagógiai Lexikon*, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola Kar, Budapest

A gyógypedagógus képzés képesítési feltételei (1992)

168/2000.(IX.29.) Korm. rendelet

1993. évi LXXIX. tv. a közoktatásról

15/2006-es OM rendelet

TEVÉKENYSÉG	SZÍNTÉR	MUNKAKÖR
Diagnosztizáló - korrekciós - gondozó	Csecsemőotthon	fejlesztő pedagógiai
	Nevelőotthon	fejlesztő pedagógiai
	Óvoda, általános iskola és középiskola	fejlesztő pedagógiai
	Gyermek- és ifjúságvédő Intézmény	szakértő pedagógus (elhelyezési diagnosztikai vizsgálatok)
	Nevelési Tanácsadók	fejlesztő pedagógiai
	Kórházak (koraszülött és csecsemőosztálya)	fejlesztő pedagógiai
Diagnosztizáló – foglalkoztató - gondozó	Gyermek-ideggondozó	fejlesztő pedagógiai
	Neuropszichiátriai szakrendelés	fejlesztő pedagógiai
	Pszichológiai szakrendelők	fejlesztő pedagógiai
	Szenvedélybetegségek ambuláns szakrendelői	foglalkoztató
	Kórházak gyermek- és ifjúságpszichiátriai osztályai	foglalkoztató
	Egészségügyi gyermekotthonok	foglalkoztató
Diagnosztizáló – reszocializáló – gondozó	Speciális otthonok	reszocializáló pedagógus
	Nevelőintézetek	reszocializáló pedagógus
	Javítóintézetek	reszocializáló pedagógus
	Fiatalkorúak büntetésvégre- hajtási intézetei	reszocializáló pedagógus
	Büntetés végrehajtási intézetek	reszocializáló pedagógus
	Munkaterápiás intézetek (addiktológia)	reszocializáló pedagógus

Volentics Anna Pszichopedagógusok – pályatükör c. munkája alapján